

УДК 351

**PROTECTION OF THE CIVILIAN POPULATION IN CONDITIONS OF
MARTIAL LAW****ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ****Shutiak I.A. / Шутяк І.А.***Honored teacher of Ukraine / заслужений вчитель України,**Senior lecturer /**старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки**ORCID: 0000-0003-1237-1055***Inshekov M.V. / Іншеков М.В.***Mayor politsii / Майор поліції**Senior lecturer /**старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки**ORCID: 0000-0001-7584-1013***Evtushok V.A. / Євтушок В.А.***Podpolkovnik politsii / Підполковник поліції**Senior lecturer /**старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки**ORCID: 0000-0001-9206-3276**Kharkiv National University of Internal Affairs,**Kaminets- Podilskyi, Shevchenko 12, 32300**Харківський національний університет внутрішніх справ**Кам'янець – Подільський, Шевченка, 12, 32300*

Анотація. В роботі розглядається поняття воєнного стану. Актуальність теми зумовлена й тим, що норми, які врегульовують проблему захисту цивільного населення, як вразливої категорії, містяться у різних міжнародних договорах і більшість з них мають високий ступінь декларативності. Тому виникає необхідність у активізації співробітництва держав з метою прийняття нових кодифікованих міжнародних актів. Саме це і спонукало до дослідження даної проблеми.

Ключові слова: воєнний стан, цивільне населення, Конституція України, злочини.

Вступ.

Захист цивільного населення, як особливо вразливої категорії під час збройних конфліктів, й до сьогодні привертає все більшу увагу сучасних дослідників у галузі міжнародного гуманітарного права та права прав людини, позаяк вимагає ґрунтовного аналізу вже існуючих норм міжнародного права з метою їх подальшого вдосконалення та пошуку дієвих механізмів їх застосування.

Цивільне населення, зокрема й діти, залишаючись особливо вразливою категорією, незважаючи на зусилля більшості держав світового співтовариства, залишаються основними суб'єктами-об'єктами системної дискримінації, що посилюється особливо в умовах кризових ситуацій, зокрема, під час збройних конфліктів. Нажаль, у сучасному світі не простежується тенденція до зменшення міжнародних збройних конфліктів, а особливо збільшується кількість збройних конфліктів неміжнародного характеру.

З огляду на такий стан речей, норми міжнародного права, які гарантують захист цивільного населення у збройних конфліктах, безперечно, потребують

перегляду і подальшого вдосконалення. Для того, аби не припуститися в майбутньому таких прогалин, що нині існують у ряді міжнародних договорів у цій сфері, варто ґрунтовно дослідити історію проблеми та шляхів її врегулювання, починаючи від найдавніших часів до сучасності.

Саме тому дана тема є актуальною. Кожний громадянин держави має знати, що його інтереси, свободи, а також життя захищені державою в умовах воєнного стану. Держава піклується і не забуває про своїх громадян як в мирний час так і під час війни.

Основний текст.

Вперше проблему захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту було порушено в XIV – XVI ст.ст. у процесі формування системи «картелей та капітуляцій» між командуючими ворожих армій. У період з 1581 року по 1864 рік було укладено понад 290 таких угод. Перша з них була підписана майже на 200 років раніше у 1393 році між кантонами Швейцарії (Сімпахська угода) і містила положення про заборону участі жінок та дітей у війні, а також щодо недоторканності поранених, поваги до їх особистості та майна [7, с. 27].

Такого ж принципу дотримувалися й французькі полководці, які забороняли грабіж та жорстоке поводження з некомбатантами, в т.ч. й дітьми. Іспанський правознавець Ф. Вітторіо, до якого навіть звертався за консультаціями Карл V (імператор Священної Римської імперії в 1530–1556 роках з династії Габсбургів), у своїй праці «Relectiones Theologicae» (1557 рік) осуджував вбивство невинних, полонених, а також тих, хто склав зброю. Приблизно в цей же період ордени монахів почали надавати допомогу й лікувати поранених та хворих, незалежно від їх приналежності до тієї чи іншої сторони [9, с. 34].

У XVII – XVIII ст.ст. спостерігається певна гуманізація війни. Очевидно, це можна пов'язувати з тим, що військові дії почали вести регулярні армії, які знаходилися на службі в окремого правителя, а не найманці, як це було раніше. Беручи до уваги цей факт, можна припустити, що цивільне населення, зокрема діти, менше залучалося до безпосередньої участі у військових діях, оскільки армії постачалися усім необхідним централізовано, а війна сприймалася не як смертельна боротьба двох народів, а протистояння окремих правителів. Цивільне населення не втручалось в зіткнення армій, а навпаки – відчувало захищеність.

Принцип нейтральності (недоторканності) некомбатантів чітко й недвозначно виклав у своїх трактатах Жан-Жак Руссо: «...війна – це не відносини між людьми, а відносини між державами, коли окремі особи стають ворогами зовсім випадково і зовсім не як люди і не як громадяни, а як солдати; не як співвітчизники, а як його захисники» [10, с.27].

Такий принцип поступово закріпився і в класичній теорії, і в практиці держав. Принцип недоторканності цивільного населення можна було помітити під час «війни в мереживах» (*Семилітня війна*) [8, с. 250].

З XIX ст. можна помітити зворотній процес, позаяк збільшувалися потужності вогнепальної та хімічної зброї, вибухових речовин і з'явилася зброя масового знищення, а збройні конфлікти, в свою чергу, все більше стали торкатися цивільного населення, що зумовлювало численні людські жертви.

Отже, беззаперечним можна вважати той факт, що залишалася потреба у створенні кодифікованого документу, який би гарантував захист як цивільного населення в цілому, так і дітей, як найбільш вразливої категорії населення, під час збройного конфлікту.

В Україні за останні роки відбулося чимало значущих резонансних історичних подій:

- Євромайдан (21 листопада 2013 р. - 22 лютого 2014 р.);
- Революція Гідності (18 лютого 2014 р. – 23 лютого 2014 р.);
- Анексія Криму (березень 2014 року);
- Антитерористична операція на сході України (14 квітня 2014 р. - 30 квітня 2018р.);
- Операція об'єднаних сил (30 квітня 2018 — 24 лютого 2022 року)

Все це спричинило загострення проблеми правового забезпечення життєдіяльності громадян в умовах впливу негативних факторів. У зв'язку із загрозою національній безпеці та державному суверенітету України 24 лютого 2022 року о 5 годин 30 хвилин указом Президента України було введено воєнний стан [1].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджують на території держави у зв'язку із збройною агресією, небезпекою територіальній цілісності. Він передбачає надання певним органам державної влади відповідних повноважень, необхідних для усунення загрози. Після оприлюднення указу Президента та відповідно до статті 40 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» стало зрозуміло, що введення воєнного стану передбачає також обмеження певних прав та свобод громадян, що відповідають Конституції України [2]. Для забезпечення цивільного захисту, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян можуть утворюватись тимчасові державні органи у вигляді військових адміністрацій [3].

Російськими військовими на території України скоєно чимало військових злочинів, інформація про них розповсюджена по всьому світу, а українські правоохоронні органи з'ясовують обставини цих злочинів. Це і Бучанська трагедія, і ракетний удар по Краматорському залізничному вокзалу, де загинули мирні мешканці, і обстріл колонії в Оленівці, де знаходились полонені українські військові, і теракт у центрі Вінниці, і насильницька депортація Українського населення, і обстріли гуманітарних колон, і свідоме знищення українського народу, і ракетні удари по українських ТЕЦ, і ядерний шантаж та багато інших злочинів.

Увесь світ стурбований звірствами російської федерації. Країна агресор завдає нищівні удари як по інфраструктурі України, так і по цивільному населенню. Тож актуальним постає питання впровадження та реалізації норм міжнародного гуманітарного права з цього приводу.

Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року є однією з найважливіших мирних угод міжнародного права. Але якщо проаналізувати усі злочини, що скоїли російські ЗС, можна дійти висновку, що росія порушила чимало норм цієї конвенції, а саме:

Стаття 3 частина I: З особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поводяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями.

Із цією метою заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії:

- a) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;
- b) захоплення заручників;
- c) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;
- d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії визнані цивілізованими народами як необхідні. [4].

Стаття 16, частина II: «Поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням. Настільки, наскільки дозволяють воєнні фактори, які необхідно враховувати, кожна сторона конфлікту сприяє заходам, ужитим для розшуку вбитих та поранених, з метою надання допомоги особам, які зазнали корабельної аварії, та іншим особам, що наражаються на серйозну небезпеку, а також з метою захисту їх від пограбування та поганого поводження» [4].

Стаття 17, частина II: «Сторони конфлікту намагаються укласти місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, інвалідів, осіб похилого віку, дітей і породілей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон» [4].

Тоді як українська делегація намагалася домовитися про припинення вогню та страждань народу України, російські війська масово обстрілюють гуманітарні коридори з цивільним населенням.

Стаття 19, частина II: «Захист, на який мають право цивільні лікарні, не може припинитися, якщо вони використовуються, крім виконання гуманітарних обов'язків, для вчинення дій, шкідливих для супротивника. Захист, однак, може бути припинено лише після відповідного попередження, у якому в усіх відповідних випадках установлено обґрунтований строк, і після того, як таке попередження залишилося без уваги. Те, що в цих лікарнях лікуються поранені та хворі із числа особового складу збройних сил, або наявність стрілецької зброї та боєприпасів, вилучених у таких комбатантів, але ще не зданих відповідним службам, не вважається діями, шкідливими для супротивника» [4]

Як приклад можна навести пост Міністра охорони здоров'я України Віктора Ляшка у Фейсбуці 24 лютого 2022 року: «Російські окупанти здійснюють

обстріли лікарень. Це пряме порушення російськими військами Женевської конвенції! І це ганебний та низький вчинок слабаків! Такі дії окупантів становлять пряму загрозу життю й здоров'ю мирного населення та суперечать нормам міжнародного гуманітарного права. Заклади охорони здоров'я та медичні працівники повинні рятувати життя, а не гинути. Наші лікарні та бригади екстренної медичної допомоги перебувають у режимі повної готовності, працюють у всіх регіонах та будуть надавати допомогу за будь-яких обставин. Пишаємось відвагою та самовідданістю кожного медичного працівника. Ми обов'язково переможемо! Медики з Україною!» [5].

Висновки.

Вищезгадані злочини росії засуджує все свідоме суспільство. Незаконні дії які тривають з 2014 року повинні бути покарані. Адже своїми протиправними діями вона порушила багато нормативно-правових актів, зокрема статтю 3 «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» та статтю 5 «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» Загальної декларації прав людини. І це лише мала частина всіх злочинів. Потреба у вдосконаленні вже існуючих та розробці нових норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення залишається актуальною.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
2. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.02.2022 № 1160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 01.04.2022 № 389. <https://v.gd/fYnQcK> (дата звернення: 13.04.2022).
4. Конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 14.04.2022).
5. Пост у Фейсбук Віктора Ляшка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/100003664006848/posts/pfbid04euQk7vyZu99ZDZaqH6cPZ3J25VgBudVKYUsJ7MckL8k6NgX2LNbSTfxtrgwabQel/> (дата звернення 23.10.2022).
6. Р.І. Мельник, Т.П. Чубко. Проблеми теорії та практики застосування законодавства. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму: Вісник луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка: Луганськ, 2016 рік, с. 125-132.
7. Pictet Jean S. Le Droit Humanitaire et la Protection des Victimes de la Guerre, Leiden, A.W. Sijthoff, et Genève, Institut Henry-Dunant, 1973, 152 pages.
8. Бюньон Франсуа. Международный комитет Красного Креста и защита жертв войны. – М.: Международный комитет Красного Креста, 2005. – 1615 с.

9. Давид Эрик. Принципы права вооруженных конфликтов. – М.: Международный комитет Красного Креста, 2000. – 718 с.

10. Руссо Жан-Жак. Об общественном договоре. – Трактаты, кн. I. – М.: Наука, 1969. – 157 с.

Abstract. *The work considers the concept of martial law. The topicality of the topic is due to the fact that the norms that regulate the problem of protecting the civilian population, as a vulnerable category, are contained in various international treaties and most of them have a high degree of declarativeness. Therefore, there is a need to intensify the cooperation of states with the aim of adopting new codified international acts. This is what prompted research of this problem.*

Key words: *martial law, civilian population, Constitution of Ukraine, crimes.*

Стаття відправлена 18.01.2023 р.
Шутяк І.А.